

ROMANIZMI U DRAMAMA IVA VOJNOVIĆA

VERA GERERSDORFER

UDK 804:886.2-2

Ovaj rad predstavlja sintezu naše studije pod istoimenim naslovom u kojoj smo raščlanili i prikazali ukupni romanski elemenat u rječniku jezika na kojemu je Ivo Vojnović napisao svoje »najdubrovačkije« drame *Dubrovačku trilogiju*, *Ekvinocijo*, *Maškarate ispod kuplja* i međunarodnu dramu *Gospođu sa suncokretom*.

Kompleks romanskog elementa u navedenim Vojnovićevim dramama sastoji se od originalnih romanizama i onih koji su se akcenatski, glasovno i morfološki prilagodili *corpusu* dubrovačkog narječja. Te posljednje adaptirane romanizme analizirali smo prema njihovu redosljedju u tekstu svake od četiri drame i opisali pretežno iz semantološko-etimolojske perspektive u želji da takva vrsta raščlambe doprinese proučavanju Vojnovićeva jezika s romanističkog aspekta.

Predmet našeg istraživanja u stvari je dvostruk. Kao prvo, slijedeći Skokov *Etimolojski rječnik* uz ostale rječnike navedene u bibliografiji (bilj. 1), ispitivali smo sastav i količinu romanizama u dubrovačkom narječju općenito, da bismo nakon toga prešli na prikazivanje Vojnovićeva jezika, tj. na analizu romanizama u njegovu rječniku,

Nakon što smo ocrtali osnivanje i razvitak grada Dubrovnika, klasificirali smo romanizme u leksičkom blagu dubrovačkog narječja u sedam skupina s posebnim osvrtom na njihove izvore postanka.

Prvu skupinu sačinjavaju čisti venecijanizmi, drugu talijanizmi ne-mletačkih značajki, treću dalmato-romanski leksički ostaci od latinskih leksema, četvrtu pretpostavljeni ili mogući ostaci dalmato-romanskog, petu romanizmi koji su nastali unakrštanjem više elemenata iz raznih jezika, šestu grupu predstavljaju pomorski i ribarski termini osobito značajni za dubrovački rječnik, sedmu romanizmi ne-talijanskog izvora.

Poseban osvrt posvetili smo gramatičko-morfološki karakterističnim deklinacionim tipovima imenica muškog i ženskog roda u dubrovačkom narječju kao i glagolima s karakterističnim infinitivnim nastavcima na *-at*, *-jat* i *-(e)škat*.

Ukupni broj adaptiranih romanizama u sve četiri Vojnovićeve drame iznosi: 861.

Originalni romanizmi najzastupljeniji su u *Gospođi sa suncokretom*.

Osnovni zaključci na kraju ovog rada mogu se svesti na sljedeće:

— Vojnovićev jezik u navedenim dramama autentično je i neartificijelno narječje grada Dubrovnika i njegovih stanovnika;

— romanizmi u dubrovačkom narječju dobrim su dijelom venecijanizmi uz toskanizme i ostale talijanizme čiji izvor se ne može uvijek sa sigurnošću ustanoviti;

— ima romanizama kojima je korijen u starodalmatsko-dubrovačko-romanskom jeziku, u balkanskom latinitetu, u grčkom jeziku i u ne-romanskim jezicima;

— romanski elemenat duboko je ugrađen u osnove dubrovačkog narječja i predstavlja njegov karakterističan, neodvojivi, organski sastavni dio.

Osnovni je cilj ovoga rada sustavna raščlamba ukupnog romanskog elementa u rječniku Vojnovićeve *Dubrovačke trilogije*, *Ekvinocija*, *Maškarata ispod kuplja* te međunarodne drame *Gospoda sa suncokretom*. Ujedno on predstavlja sažeti prikaz naše studije pod istim naslovom.

Do danas jezik Iva Vojnovića ostao je predmetom proučavanja istaknutih domaćih i inozemnih stručnjaka. O njemu su pisali do prvog svjetskog rata: Stjepan Ivšić, Vatroslav Jagić, Marcel Kušar, Matej Milas, Vatroslav Oblak, Milan Rešetar, Petar Skok, Aleksandar Stojičević, André Vaillant, Luko Zore i drugi; nakon drugog svjetskog rata: Cristian Alphons van den Berk, Ivan Brabec, Dalibor Brozović, Božidar Finka, Mate Hraste, Pavle Ivić, Irmgard Mahnken, Milan Moguš, Ivan Popović, Petar Šimunović itd. Rasprave navedenih autora pretežno su slavističkog, serbokroatističkog značenja i značaja. Međutim, romanist kojega zanimaju posuđenice iz romanskih jezika u Vojnovićevu jeziku (iz talijanskog, mletačko-boskanskog, francuskog i španjolskog) na svoj će račun doći tek bude li pročitao stariju Budmanijevu raspravu o dubrovačkom dijalektu, Rešetarovu studiju o jeziku Marina Držića, zabilješke Petra Skoka i Mirka Deanovića o dubrovačkom govoru, rasute po stručnim časopisima, kao i radove Žarka Muljačića s istom tematikom.¹ Prikazati Vojnovićev jezik

¹ Osnovne studije i rasprave kojima smo se služili proučavajući romanski elemenat u dubrovačkom narječju, odnosno, u rječniku Vojnovićevih drama navodimo kronologijskim redom: P. Budmani, »Dubrovački dijalekat kako se sada govori«, *Rad JAZU*, 65, 1883; M. Kušar, »Rapski dijalekat«, *Rad JAZU* 118, 1894; L. Zore, »Dubrovačke tuđinke«, *Spomenik SKA*, 26, Beograd, 1895; K. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. Denkschriften der K. Akad. der Wissenschaften. Phil.-hist. Cl.*, 48, Wien, 1902, (I); 49, Wien, 1904 (II, III); M. G. Bartoli, *Das Dalmatische. Altromanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der Apennino-Balkanischen Romania. Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung IV—V.—II. Romanische Dialektstudien. Heft I Einteilung und Ethnographie Illyriens. Mit einer Karte*, Wien, 1906; *Heft II. Glossare und Texte. Grammatik und Lexicon. Mit einer Tafel*, Wien, 1906 (Dalm.); P. Skok, »Zur Kunde des romanischen Elements in der serbokroatischen Sprache, Zeitschrift für romanische Philologie, XXXVI, 1912, 641—656; Isti »Neue Beiträge zur Kunde des romanischen Elements in der skr. Sprache«, *ibidem*, XXXVIII, 1917, 544—553; Isti Beiträge zur Kunde des romanischen Elements im Serbokroatischen«, *ibidem*, XVI, 1921, 147—152, 755—756; G. Mauer, »Parole croate di origine italiana o dalmatica«, *AR*, VI, 1922, 241—253; Isti, »Intorno alla penetrazione del lessico italiano nel serbocroato della Dalmazia e dei territori vicini. Criteri metodologici«, *Atti del R. Ist. Veneto di scienze, lettere ed arti*, LXXXIV, p. II, 1924—25, 749—770; P. Skok, »Zur Chronologie der Palatalisierung von C, G, Qu, Gu vor E, I, Y, I im Balkanlatein«, *Z R P h*, XLVI,

bez sustavnog osvrta na romanizme u njemu, znači raščlaniti samo jedan vid stvarnosti te iste jezične građe — činjenica koja je jedan od osnovnih pokretača našeg rada ka formuliranom, najavljenom cilju.

1926, 381—410; Isti, »Zum Balkanlatein«, *ibidem*, XLVIII, 1928, 398—414; Isti, »O simbiozi i nestanku starih Romana u Dalmaciji i na primorju u svjetlu onomastike«, *Rasprave*, IV, 1928, 1—42; Isti, »Leksikologiĳcke studije«, *JF*, VIII, 1928, 87—102; Isti, »Zum Balkanlatein«, III, *Z R Ph*, L, 1930, 484—532; Isti, »L'importance de Dubrovnik dans l'histoire des Slaves«, *Le Monde Slave*, II, Paris, 1931, 1—11; Isti, »Iz dubrovaĳkog vokabulara«, *Zbornik M. Rešetaru*, Dubrovnik, 1931, 429—433; C. Tagliavini, »Dalmatica lingua«, *Enciclopedia italiana*, XII, 1931, 243, 245; P. Skok, »Naša pomorska i ribarska terminologija«, Split, 1933, 1—184; M. Rešetar, »Jezik Marina Driĳića«, *Rad JAZU*, 248, 1933; P. Skok, »Zum Balkanlatein IV«, *Z R Ph*, LIV, 1934, 175—215, 424—499; Isti, *Dolazak Slavena na Mediteran*, Split, 1934, 1—276, 2 karte; Isti, »Dalmatinski jezik«, *Leksikon Minerva*, Zagreb, 1936, 264; G. Alessio, »Il nome di Ragusa, Beličev zbornik, Beograd, 1937, 61—71; H. Barić, *O uzajamnim odnosima balkanskih jezika. I. Ilirskoromanska jeziĳna grupa*, Beograd, 1937, 340—346; P. Skok, »Problem romanstva i slavenstva na našim ostrvima«, *Jadranska straža*, XVII, 1939; Isti, »Leksikologijske studije«, *Rad JAZU*, 272, 1948, 5—90; Isti, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb, Jadranski institut JAZU, 1950; M. Rešetar, »Najstariji dubrovaĳki govor«, *Glas SAN*, CCI, Beograd, 1951, 1—47; A. Kuhn, *Romanische Philologie*, I *Die romanischen Sprachen*, Bern, 1951 (*Altdalmatisch*, 142—156); P. Skok, »Postanak hrvatskog Zadra«, *Radovi Inst. JAZU u Zadru*, I, Zagreb, 1954, 37—68; V. Vinja, »O nekim oblicima romansko-slavenskog jeziĳnog miješanja«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, II, 1954, 199—208; B. Rosenkranz, »Die Gliederung des Dalmatischen«, *Z R Ph*, LXXI, 1954, 269—79; V. Vinja, »Neke etimologiĳke i semantiĳke bilješke«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, III, 1955, 141—152; P. Skok, »Sur l'élément grec de l'ancien dalmate«, *Revue de Linguistique Romane*, XIX, 1955, 75—76, 227—230; Isti, »Dalmatski jezik«, *Enciklopedija Jugoslavije*, II, Zagreb, 1956, 653—655; V. Vinja, »Contributions dalmates au REW de W. Meyer-Lübke«, *RL i R*, XXI, 1957, 83—84, 249—269; Ž. Muljaĳić, »Dalmatinske studije«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 1, 1960, 85—100; Isti, »Naše dalmatisko-mletaĳke posuĳenice«, *Jezik*, VIII, Zagreb, 1960, 5, 129—130; I. Brabec, »Die Mundarten von Dubrovnik«, *Die Welt der Slaven*, V, 1960, 45—61; Ž. Muljaĳić, »Dalmatski elementi u mletaĳki pisanim dubrovaĳkim dokumentima 14. st.«, *Rad JAZU*, 327, 1962; Isti, »Tretman grupa -MN-, -NN-, -LL-, -RR- u dubrovaĳkoromanskom izumrlom govoru i hrvatskosrpske posuĳenice«, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, knj. IX, Novi Sad, 1966, 49—60; V. Vinja, »Le grec et le dalmate«, *Zeitschrift für Balkanologie*, V, (1967), 2, 203—223; Ž. Muljaĳić, »Noterelle lessicologiche«, *Ricerche slavistiche*, XVIII—XIX (1970—1972), 407—418; V. Vinja, »Romanica et Dalmatica dans le premier dictionnaire étymologique croate ou serbe. A l'occasion de la publication du 1er volume de l'ERHSJ de Petar Skok«, *StRAZ*, 33—36/1972—1973, 547—571.

Najvaųniji rjeĳnici: K. Boerlo, *Dizionario del Dialetto Veneziano*, Venezia, 1829; *ARJ. Rjeĳnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, I—XI (1880—1935), XII—XVIII (1952—1966); Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, VI, 1886; Broz-ĳvekoviĳ, *Rjeĳnik hrvatskosrpskog jezika*, II, Zagreb, 1901; E. Gamillsch e g, *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache* (EWFS), Heidelberg, 1928; W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*

Kompleks romanskog elementa u navedenim Vojnovićevim dramama sastoji se od *originalnih* romanizama i onih koji su se akcenat-ski, glasovno i morfološki prilagodili *corpusu* dubrovačkog narječja. Prikaz tih *adaptiranih* romanizama koje smo analizirali prema njihovu redoslijedu u tekstu svake drame čini glavni sadržaj naše studije, odnosno ovoga rada u kojemu od ukupnog broja romanizama što smo ih obradili u četiri Vojnovićeve drame možemo citirati samo nekoliko karakterističnih primjera. Nismo analizirali riječi romanskog podrijetla koje su stekle međunarodni status ili popularnost, kao npr. *bal*, *buffet*, *chauffeur*, *manequin*, *pardon*, *portrait* itd.

Adaptirani romanizmi prikazani su pretežno iz semanto-etimološke perspektive, u nastojanju da pregled takve vrste doprinese proučavanju Vojnovićeva jezika s romanističkog aspekta. Rezultat takva nastojanja sadržan je u glavi o romanizmima u dubrovačkom govoru *općenito*.²

Ocertavši osnivanje i razvitak grada Dubrovnika kao i značajke raguzejskog tipa starodalmatskog jezika,³ ispitivali smo količinu i sastav romanskog elementa u dubrovačkom narječju.

REW³, Heidelberg, 1935: *Dizionario di marina medievale e moderno*. Roma, Reale Accademia d'Italia, 1937.—XV; C. Battisti- G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, I—IV, Firenze, 1950; Prati, *Vocabolario Etimologico Italiano*, Torino, Garzanti, 1951; B. Migliorini- A. Duro, *Prontuario etimologico della lingua italiana. Seconda edizione*, G. B. Paravia e. C. 1953; J. Corominas, *Diccionario critico etimológico de la Lengua castellana*, Bern, 1954, I, II; M. Deanović- J. Jernej, *Talijansko-hrvatsko-srpski rječnik*, Zagreb, 1960; *Dizionario Garzanti della Lingua italiana*, Milano, 1965; G. Devoto, *Avvicinamento alla Etimologia italiana. Dizionario Etimologico*, Firenze, 1968; N. Zingarelli, *Vocabolario della Lingua Italiana. Decima edizione*, Milano, 1970; V. Vinja- R. Musanić *Španjolsko-hrvatsko-srpski rječnik*, Zagreb, 1971; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, I—III, 1971—1973; *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, V, Novi Sad, 1973.

Uz navedeno još: J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1880—1888)*, Zagreb, 1941; M. Deanović, »Dubrovački govor i njegovi romanski elementi«, *Ilustrirani vjesnik*, 345, Zagreb, 1950; F. Čale, »Dva aspekta u stilu Dubrovačke trilogije«, *Dubrovnik*, 1957, 3—4, 79—89; St. Kastropil, »Vojnovićeva 'Pastoralna simfonija'«, *Dubrovnik*, 1957, 3—4, 44—62; M. Moguš, »Jezički elementi Držićeva Dunda Maroja«, *Zbornik radova o Marinu Držiću*, 1969; B. Gavella, *Književnost i kazalište*, Biblioteka Kolo, 8, 1970; I. Božić, »Filip de Diversis i njegovo djelo«, *Dubrovnik*, 1973, 3, 75—80; D. Brozović, »O dubrovačkom govoru u sinkroniji i dijakronoj perspektivi« (neobjavljeno).

² V. odlomak iz naše studije pod naslovom: »Romanizmi u dubrovačkom govoru«, *Zadarska revija*, 1/1979, god. XXVIII, str. 1—19.

³ Najvažnije rasprave i prikazi utemeljenja i razvitka Dubrovnika: P. Skok, »Les origines de Raguse«, *Slavia*, X, 1931, 449—498; J. Tačić, »Dubrovnik od postanka do kraja XV st.«, u: Grafenauer-Petrović-Šidak, *Historija naroda Jugoslavije*, Zagreb, 1953, 629—657 i 661—666; I. Sindik, »Dubrovnik«, *Pomorska enciklopedija*, II, Zagreb, 1955,

Talijanizmi koji tvore osnovni sloj romanskih posuđenica u nje-
 mu uglavnom su dvovrsni: *venecijanizmi* i *toskanizmi*. Razlikovanje
 tih dviju kategorija posuđenica nije lako i njegovi kriteriji još ni
 danas nisu sustavnije utvrđeni. Nekoliko primjera: Imenica: *tácün*,
 -úna »poslužavnik, pladanj« potječe od tal. *tazzone* (ARJ, 17. 929)
 ali može da potječe i od mletačkog *tazzóna* (Boerio, 665). Napu-
 štanje dočelnog »a« obična je pojava kod imenica u dubrovačkom
 narječju. Tako imenice muškog roda koje potječu od talijanskih
masculina na -one ili mletačkih na -on u nominativu singulara za-
 vršavaju na -un: *bòkün*, *kòrdün*, *fèstün*, *maràngün* itd. Te imenice
 tvore karakterističan tip *masculina* u dubrovačkom govoru. *Femi-*
nina pak što u nominativu singulara završavaju na -ijön, genitiv
 -ijóni potječu od tal. *feminina* na -iöne u nominativu jednine ali
 mogu da potječu i od mletačkih *feminina* na -iön u tom istom pa-
 dežu. Npr. *terminacijön*, *terminacijóni* »odredba, adređenje« od tal.
terminazione ili od mletačkog *terminaciön* (Boerio, 671). Po-
 stavlja se pitanje: koji je pravi autentični izvor navedenih oblika,
 talijansko-toskanski ili mletački izvor? Na to pitanje etimologijski
 rječnici ne pružaju uvijek potpun, precizni odgovor. Tako Skok
 u *Etimologijski rječnik mletački izvor dubrovačkih romanizama*
 zapostavlja na račun dalmatoromanskog izvora pa kada se kon-
 sultira Boerio i isti primjeri usporede u jednom i u drugom
 rječniku, stara dilema: venecijanizam ili talijanski toskanizam
 izaziva sumnju i radoznalost. Iz toga za nas proizlazi zaključak:
 utvrđivati izvore dubrovačkih romanizama na osnovi etimologijskih
 rječnika kojima bar do danas raspolažemo nije uvijek moguće na
 znanstveno-vjerodostojan način već samo okvirno, orijenta-
 ciono.⁴

544—548; V. Foretić, »Dubrovnik. Povijest«, *ibidem*, 548—553; L. Beritić,
 »Obalna utvrđenja na našoj obali«, *Pomorski zbornik*, I, Zagreb, 1962,
 252—254; B. Stulli, »Dubrovnik. Historija«, *Enciklopedija Jugoslavije*, III,
 Zagreb, 1958. 126—152; Ž. Muljačić, »Dalmatski elementi u mletački pisa-
 nim dubrovačkim dokumentima«, *Rad JAZU*, 327, Zagreb, 1962, 339—341; Isti,
 »O postanku i imenu grada Dubrovnka«, *Dubrovnik*, 1965, 3, 56—59; Isti,
 »Astarea«, *Onomastica Jugoslaviica*, 3—4, Zagreb, 1973—74, 81—85.

⁴ Ilustracije radi primjer riječi: *pütine* (u Sutonu, str. 113: Mara: Znaš
 ona ti drži konte ovijeh *pütina*). Kao osnovu te imenice »sitnica, mala stvar«
 Skok 3. 86 navodi riječ: *püt*, *püta*. Broz-Iveković, *Rječnik hrv. jezika*, II, str.
 290, navodeći imenicu *pütina* »besposlica, male stvari, ništa« ukazuje na os-
 novu *pütiti*, *pütim*, impf. 1 (u Dubrovniku) mrdat: *puti* »kad netko ne umije
 nešto reći izravno, nego govori koješta; 2. pf. slož. *üputiti*, *zäputiti*, *naöputiti*.
 ARJ, 12. 797 kao i Skok 3. 86 vidi osnovu riječi u imenici: *püt*. Na temelju
 ovih navoda moglo bi se zaključiti da riječ nije romanizam, već slavina. Me-
 ðutim, iz gornjih se podataka teško može uočiti veza između riječi: *püt*, *pü-*
titi, mrdati i značenja imenice *pütina*. Čini nam se da navedena značenja
 upućuju prije na romansko: *putus* »mali«. Du Cange, VI, 577 navodi:
Lat. Greac. Putus, mikrós Puti, mikroi. Hodie etiamnum Itali Putto, puerulum

S obzirom na dugu mletačku okupaciju može se pretpostaviti da je utjecaj mletačkog govora na dubrovačko narječje bio jedan od najsnažnijih utjecaja. Polazeći od te pretpostavke, u prvu skupinu romanizama u dubrovačkom idiomu uvrstili smo venecijanizme, tj. talijanizme koji se odlikuju mletačkim glasovnim osobinama, i koje Boerio navodi kao »čiste« venecijanizme. Primjeri: *lumin* -ina »žičak« od mlet. *lumin* (Boerio, 316); *remedio* »lijek« od mlet. *remedio* (Boerio, 493); *spürjan* »kopile« od mlet. *spurio* (Boerio, 623) itd.

Talijanizme *ne-mletačkih* značajki uklopili smo u drugu kategoriju toskanizama kako smo ih provizorno nazvali.

Primjeri: *kolārīn*, -ina m. »đerđan«; 2 »jaka«. Tal. *collarino*. S k o k 2.123 *kólūr*, -úra m. »boja«. Tal. *colore*. S k o k 2.129; *pjät* m. »tanjir«. Tal. *piatto*. S k o k 2.677.

Treću skupinu romanizama po našoj klasifikaciji tvore *dalmato-romanski* leksički ostaci od latinskih leksema.

Primjeri: *galätina* »hladetina«. Poimeničeni particip perfekta *gelatus* od *gelare*, denominal od *gelu*, -us »led«. S k o k 1.564;⁶ *kopsa*, *kovsa* »but, goveđe, jareće bedro, stegno krupne i sitne stoke«. Dubrovačko-romanski leksički ostatak od lat. *coxa* prema koša < tal. *coscia*. Poklapa se s rumunjskim *coapsa* i arbanaškim *kofske-kafsha* (Ulcinj). S k o k 3.476.

U četvrtu skupinu spadali bi romanizmi koji su pretpostavljeni ili mogući ostaci dalmato-romanskoga.

Primjeri: *òrsan* »arsenal«. Možda dalm-rom. **arsin(a)*. S k o k 2.63; *picilj* »čipka«. Od starotalijanskog *pizza* na sufiks -ilj koji može biti dalmato-romanski za latinski deminutiv -ellus. S k o k 2.653; *välta* f »obalska uvala, zaljev, dolina«. Može biti dalmato-romanski leksički ostatak od lat. *vallis*. S k o k 3.561.

vocant, unde nostrum Petit... « *Id. ibid.* str. 579. U ovom iskazu »mali« ima doduše svoje određeno značenje: dječak, dječčić. Međutim, između »dječaka« i »maloga« općenito s jedne, i »male stvari, sitnice« i sl. s druge strane, značenjska veza ili asocijacija izgleda nam daleko logičnija od one između »mrdati«, »put« i značenja imenice *putine*. Posljednja se u Vuokovu rječniku definira kao »*Tändelei, nugae*« (s naznakom da se govori u Dubrovniku). Ove definicije »razigranost«, »ludorije« impliciraju pojam nečega nestašnog, općenito malog te potkrepljuju vezu: malo-razigrano-besposlica-ništa na razini daleko šireg semantičkog plana. Stoga, polazeći od *takvih* asocijacija, sklomi smo imenicu *putine* smatrati prvobitnim romanizmom.

Ista se imenica pojavljuje i u množini pojačana sa rutine: *putine i rutine* »besposlice, male stvari, ništa«. Taj je izričaj u Dubrovniku zamijenio staru riječ: *šurke*. Usp. »šurke babe Jurke« u značenju »apriliska šala«. V. o tome Ž. Muljačić, »Noterelle lessicologiche«, *Ricerche Slavistiche*, vol. XVII—XIX, 1970—72, str. 415. Isto: *Rečnik srpskohrv. knjiž. jezika*, V, 1973, str. 305.

⁶ *Jedini* dalm.-rom. leksički ostatak koji je ušao i u zapadne romanske jezike: tal. *galantina* (16 st.), franc. *galantine* (već u 12. st.), španj. *gualantina*.

U petu skupinu ubrojili smo romanizme koji su nastali unakrštenjem više elemenata iz raznih jezika.

Primjeri: *matàfolikon* »čeljade koje bunca«. Grčki pridjev na -*ikos* unakrstio se u Dubrovniku s tal. pridjevom *matto* »lud« i tal. *folle* »lud«. Skok 2. 387; *mlakà(j)ica* (atmosferski termin) »toplo, mlako, mirno vrijeme«. Unakrštenjem između mletačke riječi *ma-caizo* »isto« i našeg pridjeva »mlak«. Skok 2. 440; *sàplün*, -úna »vrst sapuna za pranje«. Unakrštenjem *sapo* i *sabulum* nastalo zacijelo odatle što se pijesak miješao pri pranju. Skok 3. 203.

Šesta grupa sadrži ribarske i pomorske termine, osobito značajne za dubrovački rječnik.

Primjeri: *kalàfāt* m »majstor drvodjela koji gradi brodove«. Tal. *calafato*. Skok 2. 17; *nòstromo* m »vođa palube«. Venecijanizam: *nostròmo*. Boerio 579; *rečijak*, -áka. m »mreža na vrhu kupljenja, a na dnu olovo«. *Retiaculum*, cl > l prema mletačkom *rezzaglio*. Skok 3. 137—138.⁶

U sedmoj grupi navedeni su romanizmi nepouzdanog ili netalijanskog izvora, pretežno latinizmi i grecizmi.

Primjeri: *mʔkjenta* f »hrid u moru, greben, velike, strme litice«. Osnova je riječi *murex*, cis, tal. *murgia* (Kalabrija) »stijena«. Skok 2. 467;⁷ *cècina* f »cvrčak«. Lat. *cicada* > *cigala*, sa zamjenom dočetnog -*ada* deminutivnim talijanskim sufiksom -*ina*. Skok 1. 260; *kūtao*, kuto, -tla 1. »čaša mjedena, drvena ili limena sa ručicom i poklopcem«. 2. »mjera od lima za vino i druge tekućine«. *Cotylus* < grčkoga *kotýlos* Skok 2. 248

Vodeći računa i o gramatičko-morfološkim značajkama, u posebnu skupinu uvrstili smo najvažnije deklinacione tipove u dubrovačkom narječju. To su: *masculina* kojima nominativ jednine završava na -*ò*, -*ao*, kao *ošpedò*, -ála (bolnica), *fortúnò*, -ála, (oluja, veliko nevrijeme); *ofičò*, -ála (časnik) itd. i na -*at* s nepostojanim »a«: *kònat*, *kònta* (račun), *pònat*, *pònta* (most), *pòrat*, *pòrta* (luka), *vèras*, *vèrsa* (stih) itd.; *feminina* s nastavkom -*ijon* u nominativu i s nastavkom -*ijòni* u genitivu jednine: *diskrecijòn*, *diskrecijòni*, *emigracijòn*, *emigracijòni*, *funcijòn*, *funcijòni*. Neke od tih imenica prešle su u *masculina*, kao *procesijun*, *procesijúna*.

⁶ Skok je imenicu: rečijak proučavao u djelu: »Zum Balkanlatein«, ZRPh, XXVIII, 1928, 398—413. U njoj je vidio dokaz da se skupina -*ci* u raguzejskom nije palatalizirala, čak ni kada se radi o primarnom -(A)CIU. Uzrok tom arhaizmu Skok je naslućivao u bizantskom utjecaju. V. i Muljačić, Rad JAZU, 327, 249, 270, 272, 276.

⁷ Muljačić, Rad JAZU, 327, 246, kaže da »predak riječi nije točno ustanovljen. 'K' može biti i zbog asocijacije s bojom *mrk*, jer ta posuđenica zbog -*en* ne suviše stara, znači 'donji sloj kamene obale' koji je izložen moru te se po tamnoj boji razlikuje od ostalog krša«.

Drugi tip *feminina* predstavljaju imenice koje u nominativu jednine završavaju na *-at* i tada se mijenjaju kao ženske osnove na *-i*.

Primjeri: *feličitāt, feličitāti* (sreća), *krudēltāt, krudēltāti* (okrutnost), *libērtāt, libērtāti* (sloboda). Te imenice potječu od starotoskanskih na *-ate* ili *-ade*.

Glagole, pridjeve, priloge, prijedloge i veznike objedinili smo u posebnim skupinama bez obzira na njihove etimologijske izvore.

Infinitivi glagola u dubrovačkom narječju završavaju redovito na *-at*. Među njima ističu se oni sa završetkom na *-jat* i oni sa završetkom na *-i(e)škat*. Npr. infinitivi kao *impōnjat, kompōnjat, propōnjat* itd. tvoreni su prema prvom licu tal. prezenta na *-io* (*imponio, componio, proponio*) od lat. tal. *imponere, componere, proponere* itd.

Glagoli s infinitivnim nastavkom na *-i(e)škat* zadržali su glasovnu skupinu *-s(š)k-* pod utjecajem prvog lica jednine prezenta i trećeg lica množine talijanskog prezenta. Npr. *divertiškat se* (zabavljati se) prema tal. prezentu u prvom licu jednine *divertisco*. Ovamo spadaju glagoli: *bandēškat* (*bandire-bandisco*), *patēškat* (*patire-patisco*), *re-buškat* (*reuškat-riuscire, riesco*) i drugi.

Nakon što smo, sljedeći Skokov *Etimologijski rječnik*, klasificirali sve vrste romanizama u dubrovačkom narječju, prešli smo na opisivanje adaptiranih romanizama u navedenim Vojnovićevim dramama. Sljedećih nekoliko primjera pokazat će na koji smo način izvršili tu vrstu analize.

I *Dubrovačka trilogija*:⁸ *Allons enfants... Str. 2 Kamara* u kući Orsata Velikoga.

Isto: str. 40, 164, 186, 224.

K ā m a r a, f: soba, klijet. Kamara djèvojàkã »djevojačka služinska soba«. Kamara od pōsjeda »soba za primanje«. Od mletačkog *camara*

⁸ Izdanja *Dubrovačke trilogije: Dubrovačka trilogija*, Matica Hrvatska, 1902; Matica Srpska, 1909; Treće izdanje, Osijek 1911; Narodna knjižnica, Zagreb, 1918; Srpska književna zadruga, 1927; (*Ekvinocij*) Zora, Zagreb, 1951; Pavlečić Vlatko: Školska knjiga, Zagreb, 1962; (*Maškarate ispod kuplja*), Nolit, 1963; Biblioteka »Golub« Zora, Zagreb, 1971; *Geranium*, Mladost, Zagreb, 1973.

Za ovaj rad koristili smo se trećim izdanjem *Dubrovačke trilogije* iz 1911. godine (Osijek, Knjižara Radoslava Bačića). Na takav izbor potakla nas je općenito sklonost prema izdanjima koja su nastala još za brajanja pjesnikova života. U njima Vojnović je prisutniji nego u onim, istina, u mnogočem dočtjeranim i kasnijim publikacijama. U sažetom predgovoru »osiječkoj« verziji pjesnik je sam napisao: »U ovome su trećem izdanju sadržane sve promjene, svi ispravci i svi umetci toli drugog izdanja (Novi Sad, Matica Srpska 1909), koji kazališnog izvornog manuskripta. Nadodan je i konačni akord cijele trilogije u Lukšinoj tajni iz Savremenika (1910). U Zagrebu, ljeta 1911. I. V«. Posegli smo za »osiječkom« verzijom ne samo zbog posebne uočljivosti romanskih posuđenica koje su u njoj tiskane krupnim slovima a neke, osobito rečenice u talijanskom izvorniku, prevedene su i na naš jezik, nego također i iz poštovanja prema sažetoj ocjeni koju je sam pjesnik o tom izdanju napisao.

ili *camera*, lat. *camera*, gr. *kamára*. Riječ je postala balkanska: rum. *camara*, bug. *kamára* »zimnik«, arap. *kamáre* »svod«. Ovamo spadaju i španj. *kamarila* preko njem. izgovora od španj. *camarilla* te *kómora*, *komōra* (Rab), starija posuđenica iz balkanskog latinizeta s promjenom »a« i »o«. Usp. još *komara*, *komornjak*, *komura* (18. st. Dalmacija) »koliba u kojoj se sir pravi i maslo bućka, na 4 soje blizu struge od tora«. Sa sinkopom penultime *kâmbra* (Vodice) »soba« — slov. *kámra* »izba«, *kamrica* od furl. *k'ambra-ciambra* < *chambre*, ARJ, 2. 130, 131. 3. 98. 4. 783. Boerio, 88. Budmani, 65. 165. Kušar, 118. 15. REW³, 1545. Skok, 2. 24, 25.

Str. 40. Lucija: Možemo poč u vašu kamara smolit rozarijo.

Isto: str. 186.

Ròzarijo, -ija m: večernja molitva uz krunicu; krunica, brojanice. Tal. *rosàrio* < uč. lat. *rosarium*. Usp. na -*arius* > ar ružar, -*araruzárij*/ruzarij — (disimilacija r-r > l-r luzarij — Istra) = lužár (Cres) »večernjica«, luzarij »krunica«.

ARJ, 6. 230, 232. 14. 168. 192. Budmani, 65. 164. REW³, 7375.

Skok, 3. 174.

Str. 6. Knez: reko sam, da se uputite, neka isaju bandijeru ispid sv. Vlaha:

Isto: str. 211.

Isat, -am pf.: podignuti. Pomorski termin (Perast, Dubrovnik, Cavtat, Čilipi, Mljet, Voltiđi, Stulić). Od mlet. *issàr* (tal. *issare*). Franc. *hisser*, hol. *hijsen*. Romanizmi nisu refleksi holandskoga. Po Skoku glagol stoji u vezi s grčkim denominalom *hypsô* »dizati, podignuti« od *tô hÿpsos* »visina«. Usp. išät, -âm (Rab) -jišät, -am (Božava). Boerio, 296. Diz. di Mar. 373. Kušar, 118. 25. REW³, 4149. Skok, 1. 729.

Bàndijëra, f: zastava, barjak (Dubrovnik, Cavtat, Perast, Mljet). Tal.-mlet. *bandiera*. Značenje ove izvedenice na -*aria* < fr. *ière* (*ban-nière*) izlazi iz gotskog *bandwa* »znak, zastava, barjak«.

Boerio, 36. REW³, 929. Skok, 1. 106.

Str. 69. Svi: Strašno ... imenso! ...

Imenso, adv.: divno, sjajno. Tal. *immènso*. Razlika u naglasku.

Str. 7. Orsat: Eno nam lagja našijeh u portu.

Põrat, põrta m: luka, pristanište (Perast, Dubrovnik, Mljet, Poljica, Rab, Božava, šibenski otoci, Istra). Od mlet.-tal. *porto*, lat. *portus*.

ARJ, 10. 859. Budmani, 65. 166. REW³, 6677. Skok, 3. 10.

II dio Trilogije: *Suton*.

Str. 102. Made: Kata! ... Kata! ... donesi lukjernar!

Isto: str. 107.

Luki(j)èrnār, -āra m: mjedeni stolni svijećnjak sa dvije do četiri svijeće na ulje. Dalm.-rom. leksički ostatak kako pokazuje očuvani velar »c« kao u *kimák*, od lat. *lúcerna*, »ū« prema *lūx*, *lūcis*

od gr. *lýhnos* (prema Battistiju preko etruščanskog medija) i sufiksa *-arius* > *ār*. Riječ bi mogla biti i hiperjekavizam kao: *kjerna*, *pijjerka*, *prudijes*.

ARJ, 6. 186, 189. 212—213. Budmani, 65.161. Skok, 2. 329.

Str. 106. Ore: — I eto ti *pročesijuna* kako na *Korosante* . . .

Pročesijūn: str. 148. Korosante: str. 178.

Pročesijūn, -úna m: povorka, vjerski ophod. Tal. *processione* < lat. *processionem*. Usp. pročišijun, prosinciōn s umetnutim »n« pred afrikatom.

Budmani, 65.166. Kušar, 118. 21. Rešetar, 248. 227. Skok, 3.48.

Koròsante, koròsānāta pl. f.: Tijelovo (blagdan). Od tal. *corpo santo* < lat. *corpus sanctum*. Dubrovački pisci prevode »aliti tijelo gospodinovo — tijelo slavno (Budva)«. U Dubrovniku od 18. st. Upada u oči fpl. i ispadanje »p«. Usp. kod katolika Arbanasa *Korbi Krištit* (Ulcinj) »tijelovo«.

ARJ, 5. 346. 347. Skok, 2. 216.

III dio Trilogije: *Nataraci*.

Taraca još na str.: 143, 145, 163, 168, 169, 174, 182, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 200, 201, 203, 205, 207, 211, 212, 220, 233, 234.

Tàraca, f. popločani ili cementirani prostor pred kućom ili na kući. Od mlet. *terazza* s asimiliranim naglašenim vokalom.

Boerio, 670. Skok, 3. 443.

Str. 172. Gospođa Mare: Nasuli su more ispod *škara*?!

Škár, -ára m: brodogradilište. Dubrovnik, Vrbnik, Omišalj. Od gr. *esháron*. kslat. *escharium*. Nejasan je razvitak škvér, -era (Božava, Rab, Dalmacija) < mlet. *squero*, stmlet. *squadro* ako se može povezati sa *škar*.⁹

Kušar, 118. 23. REW³, 2915b. Skok, 3. 399. Zore, Dubrovačke tuđinke 25.

Str. 235. Gospar Lukša: . . da ne reću da sam *ribambiško*! . .

Ribambiškat pf.: podjetinjiti, ishlapiti. Mlet. *ribambir*, tal. *ribambire*, 1. lice prezenta *ribambisco*. Osnova riječi je BAMB »djetinjast, budalast«. Od nje potječu izvedenice *bambino* i franc. *bambin*.

⁹ U članku: »Ven. *squero*, catal. *ESCAR*, *Saggi linguistici*, Firenze, 1957, str. 296—299, Migliorini na strani 299 dubrovački *škár* definira ovim riječima: »A Ragusa si dice *škár* che risale a **scaro* e non a *squero* (Zore, D. tuđ. 25); *altrove lunga la costa dalmata, skver, dal. ven. squero*«.

Latinske isprave iz 14. i 15. st. potvrđuju analogne oblike duž obale Sredozemlja: u Liguriji *scarium* »brodogradilište«, u Provansi *scarum* »brodogradilište«, na Siciliji *scaru* »most za pristajanje«, na Malti *scaro* »most za pristajanje«. Sve te riječi, uključivši i katal. *escar* potječu od grčkog *esháron*. Migliorini, *nav. dje.*, str. 297. Od grčkog *esháron* ali križanjem sa *quadro* nastala je varijanta *squero*. Migliorini, *Studi Romanzi*, XVIII, 93—96. *Diz. di Mar.* 977. Na temelju navedenih glasovno-jezično argumentiranih poda-

Boerio, 502. *REW*³, 921.

II *Ekvinocijo*¹⁰

Str. 45. Frano: Lucija!.. ne *tančaj* me!

Tàntat, tàtam i tãncem: iskušavati, napastovati. Oblici sa *en* mjesto *an* su talijanizmi; sa *an* zacijelo dalm.-rom. leksički ostatak od lat. *tēptare* > tal. *tentare*. Usp. istro-rom. *tantàr*, *tamtati* (Ranjina, Dubrovnik) — prijenosom é u infinitivu iz prezenta *tãncati* (Perast) = (né > nd), *tãndati* (Prčanj).

ARJ, 7. 677, 6809. 352. B u d m a n i, 65. 167. K u š a r, 118. 25. *REW*³, 8633. S k o k, 3. 458.

III *Maškarate ispod kuplja*¹¹

Isto: str. 53, 55, 57, 58, 59, 93, 101.

M a š k à r a t a, f: maskarada, zabava, ples maskara. Složenica od imenice *maškar* i sufiksa *-ata*. *Maškar* (M. Držić) — maskara f pored *màškara* (17 st. Vuk, Bosna). 1. »obrazina«, 2. »čovjek koji nosi obrazinu, krabonosica«, 3. »šala, rug.« od tal.-mlet. *màschera*, *mascara*, izv. od srlat. *masca* i sufiksa *-era*. Internacionalna *màška* (19. st.) »obrazina, krinka« < *masque* upućuje na dvostruko značenje: 1. »obrazina, maska« potvrđena već u 7. st.; 2. *masca* »vještica, čarobnica«, u množini »duhovi pokojnika« potvrđeno već u longobardskim zakonima, vjerojatno germanskog podrijetla. Usp. novoprov. *masco* »čarobnica«, *mascotto* »anđeo sreće, amajlija«, *mascotte* »isto«.

ARJ, 6. 494, 496, 512, 513. *REW*³, 5394. S k o k, 2. 381.

IV *Gospođa sa suncokretom*¹²

Str. 42. Vitale: — našao sam opet... po tamnim »*riima*«...

R i o, rija, m: uski kanal u središtu Venecije. *Rivo* »isto«. Opće značenje ove poetske riječi jest »potok, potočić«.

Diz. di Mar., 77, 785.

Ukupni broj adaptiranih romanizama iznosi: u

<i>Dubrovačkoj trilogiji:</i>	400
<i>Ekvinociju:</i>	196
<i>Maškaratama ispod kuplja:</i>	232
<i>Gospođi sa suncokretom:</i>	33.

taka treba precizirati, odnosno, dopuniti definicije navedene u Skokovu *Etimologijskom rječniku*, 3, 399.

¹⁰ Izdanja *Ekvinocij*, Matica hrvatska, sv. CLXXXVI—CLXXXV, 1985. Njime smo se služili u našem radu. *Ekvinocijo*, Srpska književna zadruga, 1905; Srpska štamparija u Dubrovniku, 1922; *Ekvinocij*, *Dubrovačka trilogija*, Zora, Zagreb, 1951.

¹¹ Izdanja: *Maškarate ispod kuplja*, »Zabavna biblioteka«, Zagreb, 1922, izdanje koje smo koristili, *Dubrovačka Trilogija (Maškarate ispod kuplja)*, Nolić, 1963.

¹² Izdanja: *Gospođa sa suncokretom*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1912; Srpska štamparija u Dubrovniku, 1920. Mi smo upotrebili starije izdanje iz 1912. godine.

Originalni su romanizmi najzastupljeniji u *Gospođi sa suncokretom*, čija se radnja odigrava u međunarodnom svjetskom mletačkom društvu. Sljedeći primjer sa strane 87: Candiano: ... Ali danas »*Les affaires sont*« ... Vitale: ... *les reines!*

(Candiano: ... ali danas »događaji su« ... Vitale: ... kraljice!)

Izvorni talijanizmi, francizmi, hispanizmi i latinizmi u pojave Vojnovićevih dramskih lica unose zvuk karakteristične vjerodostojnosti koja ujedno obilježava i određenu društveno-klasnu barijeru među njima. Upravo po tome taj se aristokratski jezik (podsjetili bismo osobito na *Gospođu sa suncokretom*) razlikuje od jezika Lucija, Kristina, Kata, Vica, Gjiva, Vuka, meštra Iva i ostalih pučana. Češće originalni francizmi pokazuju elementarne jezične i pravopisne greške. Suprotno Kastropilu, smatramo da se u ovom slučaju ne radi o »*fautes de distraction*«, dakle o pjesnikovoj nepažnji već o njegovu nedovoljnom poznavanju *pisanog* francuskog jezika, bez obzira na to što je Vojnović, kako je poznato, bio u salonima smatran »Parižaninom« i što je dobro vladao francuskom salonskom konverzacijom. Analogni slučaj predstavljaju neki književnici i pjesnici kajkavskog jezičkog područja koji su veoma vješto vodili tipiziranu konverzaciju na njemačkom, bolje reći, austrijskom jeziku a da zato ipak nisu na tom jeziku bez grešaka i pisali.

OPĆI OSVRT I ZAKLJUČCI

Leksička građa koju smo analizirali predstavlja sintezu vidova, slojeva i gibanja romanskog elementa u dubrovačkom narječju kao i intenzitet romanskog utjecaja na njega.

O govoru dubrovačkih plemića općenito sačuvana je sljedeća Rešetarova ocjena: Džore Držić, vršnjak najstarijeg dubrovačkog pjesnika Š. Menčetića, i M. Vetranić koji je iza te dvojice najstariji, nisu bili plemići, već obični građani a nisu bili plemići ni mnogi drugi pjesnici XVI stoljeća (Dimitrović, Čubranović, P. Vodopić, Nalješković, Burešić, M. Držić, M. Mažibradić itd.). Plemić Menčetić piše i »zać« i »zašto« a mnogo češće piše »med« umjesto »meu« dok građanin Dž. Držić ima samo jedanput »zašto« a nema nikad »med« nego stalno »meu«. Plemić i stariji Menčetić ima gotovo bez izuzetka mlađe oblike »dođi«, »dođem« dok građanin i mlađi Vetranić radije upotrebljavaju starije oblike »dojti, dojdem« itd. Prema tome, plemić Menčetić voli štokavske i mlađe oblike dok građanin Dž. Držić i Vetranić vole čakavske i starije oblike. Nasuprot Rešetaru Jagić vjeruje da su dubrovački plemići bili povezani s plemićima ostalih dalmatinskih gradova nego s narodom na selu. Najstariji dubrovački ljetopisi potvrđuju da iza godine 1744. dubrovačkim plemićima nije više bilo dopušteno da se žene s djevojkama iz naroda već samo s djevojkama iz plemićkih kuća u Dubrovniku, iz Dalmacije i Albanije. (*Monum. Slav. merid.*, XIV 9. 181).

Ako Rešetarovo mišljenje i ne kazuje ništa o romanskom vidu jezika dubrovačkog plemstva i građanstva, ono svjedoči o različitoj naklonosti jednoga i drugog prema određenim jezičkim oblicima koji pripadaju distanciranim izražajnim slojevima. U njima se romanski elemenat ipak i podrazumijeva ako se ima na umu kronologijski razvitak dubrovačkog narječja, koje bez romanskog elementa ne bi predstavljalo nikakav specifičan posebni govor. Treba tu ipak utvrditi i sljedeće: Gradsko stanovništvo potpadalo je pod utjecaj romanizacije daleko jače od seoskog. Putem trgovine, škola, društvenih dvojezičnih kontakata grad je romanizme primao izravno i prenosio ih na selo. Kako je već formulirao Vinja, selo romanizme prima »iz druge ruke« u razobličenom ili nerazumljivom obliku ali s više osjećaja i uvjerenja da zaista prima strani elemenat. Izlazi iz toga: romanizmi koje je dubrovački idiom u sebe upijao održali su se osobito u govoru vlastele i gradskog stanovništva a u manjoj mjeri, iako i tamo, u jeziku običnog puka koji je uspio sačuvati i značajni broj lijepih narodnih riječi. To može potkrijepiti mnogi primjer iz Vojnovićevih drama. Uzmimo samo dijalog Vuka i gospara Lukše. U njemu dvojica različita usta izgovaraju uobičajene i ključne romanizme dubrovačkog narječja. I vlastelin Lukša i pučanin Vuko, njegov »spurjan«, putem ovih izraza očituje pripadnost zajedničkom tlu međuljudskih jezičnih dodira, odavaju nevidljivu povezanost s podnebljem specifičnog načina izražavanja u ophođenju predstavnika oprečnih društvenih slojeva. Nepatvorenost Vojnovićeva jezika, ili, Vojnovićevo odlično poznavanje govora ljudi bivše Dubrovačke Republike uvjetuje to račvanje u individualnu dubinu izraza i kolektivnu jezičnu svijest. Drugim prizvukom zvuči već razgovor vladike Mare i obogaćenog seljaka Vase: dvopjev krepkog hercegovačkog govora i otmjenog melodioznog i čistog dubrovačkog govora. Poneki tipičan romanizam u Vasinoj besjedi njoj ipak ne daje boju dubrovačkog narječja kao besjednikova materinskog jezika. Tako Vuko i Vaso u međusobnoj usporedbi ostaju dva svijeta jezične osjećajnosti, dvije zasebne jezične pojave na istoj materijalnoj pozadini životnog prostora ali u dva različita akustička okvira. U jednom, Vukovu, romanski elemenat izbija iz prirodno-fiziološki iskovanog govornog lanca, u Vasinu okviru, u ukupnom tonskom vibratu njegova hercegovačkog govora presađenog u dubrovačku sredinu, romanski elemenat doživljava modulaciju svoje iskonske romanske pjevnosti, postignute akcenatskim učincima, sazvučjem rezonantnih suglasničkih skupina i ravnotežom rečeničnog ritma, u deklamatorski *andante* ne više prirodnenog, nego usvojenog, navikom izgrađenog izražajnog toka i ponašanja.

Prilagođeni romanizmi u Vojnovićevu dramskom izrazu potječu iz dva glavna izvora: mletačko-toskanskog i starodalmatskog. Najbrojniji su venecijanizmi. Ovdje treba ponoviti da točno razgraniča-

vanje venecijanizama od toskanizama, odnosno, od ostalih talijanizama, predstavlja poseban problem pronalaženja i formuliranja točnih kriterija za takvo razmedavanje. Sumarno se može pretpostaviti da posuđenice u dubrovačkom narječju pretežno potječu iz mletačkog idioma a manje iz talijanskog književnog jezika. Tome u prilog govore povijesni razlozi kao i opća slika, odnosno stanje romanskog elementa na području Dalmacije.¹³

Slično može se ustanoviti i u odnosu na grčke posuđenice što ih je grčoromanska koegzistencija romanskoslavenskoj ostavila u nasljeđe. Grecizmi na području Dalmacije potječu iz tri vrela, od kojih je južnotalijansko osobito zanimljivo. Istraživanje svakog od ta tri izvora grecizama, posebno u dubrovačkom narječju, također još predstoji.

Romanski elemenat u rječniku Vojnovićevih drama obuhvaća:

— venecijanizme i talijanizme iz neromanskog izvora: *amiralj*, *bàndijëra*, *bùmbāk*, *đàrdìn*, *kikara*, *kotràdànca*, *papàgò*, *škār*, *škùna*, i glagol *isat*;

— leksičke ostatke dalmato-romanskog: *àrbūr*, *bulìkan*, *dùm*, *dùmna* (*dùmnicà* i *dùmnnjača*), *fjèlica*, *kimàk*, *luk(i)jèrnār*, *mùo*, *nè-pūća*, *plāca*, *rānketiv*, *ròta*, *sàloča* i *škina*;

— leksičke ostatke balkanskog latinитета: *bisage*, *bjèčva*;

— moguće latinizme: *blānak*, *dùplijër*, *p(a)rlàbūć*, *žmùo*;

— ključne romanizme: *đàrdìn*, *skāle* (*skālica*, *skalìnātā*, *skālìn*), *tàraca*, *tavòlìn*;

— imenice: *čèlpa* (*čìopa*) i *mīr* čiji se romanski izvor teže nazire.

Morfološki karakteristični tipovi *masculina* u nominativu jednine završavaju na nastavke:

-at s nepostojanim »a« prema talijanskim imenicama muškog roda na suglasnički čvor »o«, »e«: *divertimēnāt* < *divertimento*, *elēfanāt* < *elefante*, *guardīnfanāt* < *guardifante*, *inčanāt* < *incanto*, *kōnat* < *conto*, *kūrenat* < *corrente*, *mužikanāt* < *musicante*, *pōnat* < *ponte*, *pōrat* < *porto*, *pūlenāt* < *ponente*, *regjīmenāt* < *regimento*, *sentimēnāt* < *sentimento*, *vēras* < *verso*;

¹³ U svom radu: *Sugli italianismi penetrati nel serbo-croato negli ultimi cento anni*, *St RAZ*, 1 (1956), 56—82, Jernej, na str. 65—66, ustvrđuje (navodimo u prijevodu): »Od XV stoljeća pa dalje mletački je dijalekat u svim istočnim obalnim zonama Balkanskog poluotoka zauzimao odlučujući položaj s obzirom na ostale istaknute talijanske dijalekte; i tako su u ovoj zoni hrvatskosrpski dijalektalni talijanizmi najvećim dijelom venecijanizmi«.

Ovdje bismo podsjetili i na prvi skromni pokušaj prikazivanja talijanskog elementa u hrvatskosrpskom jeziku što ga je poduzeo Fran Kurelac u radu pod naslovom »Vlaške riječi u jeziku našem«, *RAD JAZU*, XX, 1872, 93—137, gdje je alfabetiskim redom navedeno tridesetak tuđica i talijanskih posuđenica, kako starih u Marulića i Menčetića, tako i onih iz Kurelčeva doba.

-un tal. -one: *batàljūn* < *battaglione*, *bòkūn* < *boccone*, *fèstūn* < *festone*, *kòrdūn* < *cordone*, *krèpūn* < *crepone*, *maràngūn* < *marangone*, *pročesijūn* < *processione*, *sàlūn* < *salone*, *tàcūn* < *tazzone*;

-in tal. -ino: *đakòbīn* < *giacobino*, *đàrdīn* < *giardino*, *kolàrīn* < *collarino*, *očàtīn* < mlet. *ocialino*, *orèčīn* < *orechino*, *skàlīn* < *scalino*, *šàlīn* < *sciallino*, *tavòlīn* < *tavolino*.

Tip *masculina* na -ô od stegnutog -al, -il u Vojnovićevim dramama pojavljuje se u ovim primjerima: *bàrio*, *bàrjela*, *bàuo*, *baūla*, *férô*, -ála, *fortùnô*, -ála, *đenèrô*, -ála, *kàčuô*, -úla, *kànjuô*, -úla, *mijenduô*, -úla, *ofičô*, -ála, *oridīnô*, -ála, *ošpèdô*, -ála, *papàgô*, ála, *tempòrô*, -ála.

Na nastavak -ūr od talijanskog -ore u nominativu singulara završavaju *masculina*: *ambašàtūr* < *ambasciatore*, *imperàtūr* < *imperatore*.

Tip *feminina* na -ijon, -ijóni predstavljaju primjeri: *ambicijon*, -ijóni, *diskusijon*, *ijóni*, *elecijon*, -ijóni, *emigracijon*, *ijóni*, *funcijon*, -ijóni, *revolucijon*, -ijóni, *terminacijon*, -ijóni.

Glagoli s romanskom osnovom i našim infinitivnim nastavkom -ti mijenjaju se po konjugacionom sustavu našeg jezika. Ključni glagoli u Vojnovićevim navedenim dramama su: *bàlat*, *dečìdat*, *dùbidat*, *fatìgat*, *gùstat*, *lègat*, *pàrat* (se), *prolègat*, te glagoli sa završetkom na -jat u infinitivu prema prvom licu talijanskog prezenta na -io: *kompònjat*, *propònjat*. Na -škat u infinitivu završava glagol: *divertìškat* se.

Ključni prilozi na -o su sljedeći: *imènsò*, *natùròlo*, *pòsibilo*, *sikùro*, *teàtròlo*.

Z a k l j u č c i koji izlaze iz ovdje iznesenog su sljedeći:

1. Dubrovačko narječje proizvod je povijesno-etničkog sukobljavanja starosjedilačkog romanskog podsloja s njegovim grčkim elementima i slavenskog i mletačkog nadsloja.

2. Romanizmi u dubrovačkom narječju dobrim su dijelom venecijanizmi, uz toskanizme i ostale talijanizme od kojih izvor još nije uvijek točno utvrđen.

3. Ima romanizama kojima je korijen u starodalmatskom dubrovačko-romanskom jeziku, u balkanskom latinitetu, u grčkom jeziku i u neromanskim jezicima.

4. Vojnovićev jezik u njegovim »najdubrovačkim« dramama ostaje autentični, neartificijelni govor grada Dubrovnika i njegovih stanovnika. Vojnović je, naime, kako navodi Gavella (*Književnost i kazalište*, str. 239) »jezično Dubrovčanin, nalazeći u sebi ono dubrovačko uživanje u skladnosti, sočnoj živosti i elastičnoj mogućnosti elegantnog obuhvaćanja i kompliciranijih kulturnih potreba, ali sa stalno naglašenom kontrolnom tendencijom da mu elementarna jezična prirođenost ne zapadne u folklorne nizine, da stalno bude

V. GERERSDORFER

svjesna svoje umjetničke funkcije«. To je i razlog, između ostalog, zašto se Vojnovićeve drame teško prevode na strane jezike, zašto se i u najboljim prijevodima osjeća promašenost stilskih i stilističkih učinaka koje jedino izvorna jezična građa može postići. F e n o m e n Vojnovićeva jezika sastoji se u njegovoj prirodno-prirodnoj dvo-dimenzionalnosti izražajnog dijapazona. Iako se pjesnik nastoji ograditi od »folklornih nizina« njegov jezik nije lišen folklornog bogatstva i izraza. Njega dobrim dijelom, duboko u njegovu neizbrisivom podsloju obrazuje *romanski element*, neodvojiv od dubrovačkog narječja čiji je sastavni, karakteristični dio. I ne samo to, nego i vrsta drevnog jezičnog folklora koji krasí skladno i zvučno tijelo dubrovačkog jezičnog izraza od samog trenutka njegova postanka.

ROMANIZMI U DRAMAMA IVA VOJNOVIĆA

V. Gerersdorfer: L'ÉLÉMENT ROMAN DANS LE THÉÂTRE DE IVO VOJNOVIĆ

R é s u m é

Cet article est la synthèse de notre étude qui porte le même titre, et dont le but était d'analyser et de présenter d'une manière systématique l'élément roman complet dans le vocabulaire des pièces de théâtre »les plus ragusaines« de Ivo Vojnović, soit »Dubrovačka Trilogija«, »Ekvinocijo«, »Maškarate ispod kuplja« et »Gospođa sa suncokretom«.

L'élément roman dans les oeuvres citées se compose des mots romans originaux, et de ceux qui se sont adaptés au système phonétique et morphologique du dialecte ragusain. Ces derniers, c'est — à — dire les mots romans adaptés, sont l'objet de notre étude systématique.

Après avoir décrit l'origine et le développement de la ville de Dubrovnik (Raguse), on a, en s'appuyant sur les dictionnaires cités dans la note 1 de ce travail, entrepris une classification des mots d'origine romane en sept groupes dans le dialecte ragusain en général, pour aboutir ensuite à l'analyse de la même catégorie de mots dans les pièces de Vojnović.

Dans ces pièces, les mots romans adaptés sont au nombre de 861, tandis que les mots originaux (mots français surtout) sont les plus fréquents dans »Gospođa sa suncokretom« pour les raisons expliquées dans ce travail.

Au cours de l'analyse on aboutit aux conclusions suivantes.

1. La langue de Vojnović dans les pièces de théâtre analysées est le dialecte authentique et original de la ville de Dubrovnik (Raguse) et de ses habitants.

2. Les mots romans dans le dialecte ragusain sont pour la plupart des mots provenant du dialecte vénitien outre les mots italiens de provenance toscane ou d'origine incertaine.

3. Il y a des mots romans dont les sources remontent au vieux dalmate, à savoir au type de dialecte ragusain-romain, ainsi qu'à la langue grecque et aux mots qui ne proviennent pas de la source latine-romaine.

4. L'élément roman se trouve profondément enraciné dans la base du dialecte ragusain et représente un des ses aspects les plus caractéristiques ainsi que sa partie essentielle et inhérente.